

Szupercella

Sofi Oksanen: *Baby Jane*

VADAS VERA

Nem értettem, miért pont *Baby Jane*, és még akkor sem jöttem rá, mire utalhat a cím, amikor elolvastam a könyvet. Eleinte nem is izgatott különösképpen, megelégedtem azzal, hogy Sofi Oksanen második, 2005-ben megjelent kötete, a *Tisztogatáshoz* (2008) vagy a *Sztálin teheneihez* (2003) hasonlóan remekmű, inkább azon gondolkodtam, miért tartják néhányan kevésbé sikerültnek, mint a másik két regényét, amikor ugyanolyan drámai és élvezetes, hasonló elvek alapján szerkesztett, lendületesen és érzékletesen megírt munka, akár a fent említettek. Témaválasztását tekintve persze a *Baby Jane* nem mondható „heroikusnak”, ennek a történetnek nem a jelent átható múlt, az újragondolt, újraírt, oral history-ra erősen támaszkodó nemzeti és személyes történelem, a nemzeti identitás- és mítoszteremtés áll a középpontjában. Nem esik szó benne a balti államok szabadságért, életben maradásért folytatott küzdelmeiről, szovjet megszállásról, megalázott, hétköznapi hősnőkről és leigázóikról, szereplői egy „normálisként definiált” ember szemszögéből nézve lényegében nem hasznos tagjai a társadalomnak, sőt, az esetek többségében még önmagukat is képtelenek ellátni. Kormi és szerelme nem töltik be a hagyományosan nekik szánt női szerepeket, nem felelnek meg az északi népek Oksanen által több interjúban is vázolt elvárásainak, munkanélküliek, gyermektelenek, céltalanok, a helsinki dekadens gay közeg tagjai, mentális problémákkal küszködő szenvedélybeteg leszbikusok. A finn-észt származású író olyan hitelesen ábrázolja a háromszereplős dráma karaktereit, hogy nem meglepő, ha ambivalens érzéseket vált ki olvasóiból, akik képesekké válnak teljes mértékben beleolvadni szövegébe, átérezni, amit közvetít, ugyanakkor gyakran megrettennek azoktól a mélységektől, melyekbe magával ránt. Oksanen nyíltsága sokszor zavaró lehet, olyan realiztikusan jelenít meg bizonyos élethelyzeteket, eseményeket, legyen szó betegségek tüneteiről, pszichikai terrorról, vagy szexuális aktusról, ez az ábrázolásmód azonban elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megismerjük és megértsük

világunkat, korunkat, a különböző problémákat és szubkultúrákat, amik körülvesznek bennünket, a másságot, azokat az embereket, akik ismeretlen ismerőseink.

Oksanen címei minden esetben többszörös jelentéssel bírnak, áttételesek, segítenek elmélyíteni a megértést, a megismerést. Az már első ránézésre is világos volt számomra, hogy a hollywoodi, hatásvadász Baby Jane előrevetít valami végzetest, de csak azután tudtam pontosan felmérni a címválasztás jelentőségét, miután rájöttem, nem véletlen, hogy a szerelmi történetben jelenlevő harmadik fél kedvenc filmje a *Mi történt Baby Jane-nel?*, és megnéztem az 1962-ben forgatott amerikai thrillert. Az alapfelállítás hasonló a könyvben, adott három nő, és egy lelkileg rendkívül megterhelő helyzet. A nyomorék, hajdan sikeres színésznő, Blanche szerepét Kormi alakítja, aki régebben „a legmenőbb leszbí volt a városban”. A pánikbeteg Kormi ugyanúgy mások segítségére szorul, mint a tolószékben ülő Blanche, mivel betegsége szobafogságra ítéli, tehetetlenségre kényszeríti. A filmben a praktikus teendőket Mrs. Bates, a házvezetőnő látja el, ő a nyomorék nő segítője, védelmezője is egyben, ápolója pedig testvére, az ellene válogatott gonoszságokat elkövető, egykor híres gyereksztár, a felnőttkorában mellőzött, féltékeny, lelki beteg Baby Jane. A könyvben Baby Jane negatív tulajdonságaival Bossa rendelkezik, ő az elhagyott, de nélkülözhetetlennek tűnő személy, aki látszólag magára vállalja a terheket, az íratlan játékszabályokat azonban nem tartja be. Ahogyan a filmben, úgy a könyvben sem egyértelműen beazonosítható a bűnösök és az áldozat szerepe, mindenki bűnös valamiért, a bűntudatból fakadó szenvedés, a változásért folytatott reménytelen küzdelem mindhárom szereplő jellemzője. Nincs egyetlen áldozat, feltűnő különbség a bűnösök és az áldozatok megjelenítésében, ezáltal a szereplők külső szemlélő általi megítélésében mutatkozik.

Az Oksanen által alkalmazott asszociatív módszer természetessé, dinamikussá, egyben rejtélyessé teszi az elbeszélést, az idősíkok közötti éles váltások nem eredményeznek zűrzavart, mindig a történet szempontjából leglényegesebb emlékek kerülnek felszínre. A Baby Jane, mint a szerző többi műve, autofikció, bár hiányoznak belőle a konkrét életrajzi utalások, melyek fellelhetők például a Sztálin teheneiben. Oksanen ebben a herstoryban is a lélek testre, a test lélekre gyakorolt hatását vizsgálja. Visszatérnek kedvelt motívumai, a láncdohányzás, a mértéktelen alkoholfogyasztás, a depresszió ellen használt drogok, a szexuális perverziók, a rafinált smink és ruhák. A fürdés itt is megtisztulási folyamatot jelent, és a meggyalázott nőkhöz hasonlóan, törés- és szökésbiztos szupercelláikban a depressziósok is magukba fojtják szégyenüket, homályos utalásokból, az elbeszélő tényfeltáró vallomásából ismerjük meg valódi természetüket.

(Fordította: Bába Laura. Scholar, Budapest, 2012)